

SOTÁKOVÁ, H. et al. Porozumění čtenému II. Porozumění čtenému u dětí s rizikem čtenářských obtíží – východiska, témata, zdroje – kritická analýza a návrh výzkumu. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, 159 s.

ŠPAČKOVÁ, K. et al. Porozumění čtenému IV. Porozumění čtenému u dětí s rizikem čtenářských obtíží – metodologie, výsledky a interpretace výzkumu. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2016, 142 s.

Předkládána publikace je završením tříletého výzkumného projektu GAČR, na kterém se podílel kolektiv autorů z katedry psychologie PedF UK (A. Kucharová, G. Seidlová Málková, K. Špačková, P. Presslerová, H. Sotáková, E. Richtero- vá), katedry primární pedagogiky PedF UK (R. Wildová) a katedry českého jazyka PedF UK (M. Šmejkalová).

Výzkumný tým katedry psychologie se dlouhodobě zabývá problematikou čtenářské gramotnosti. Jejich výsledky na poli vědy a výzkumu jsou přínosem nejen v oblasti teoretické, ale také pro psychologickou a speciálně pedagogickou praxi. Realizační tým projektu prokázal již v předchozích projektech ELDEL s mezinárodní účastí (*Enhancing Literacy Development in European Languages*, <http://eldel.cz/?p=eldel-2008-2012>) a také v současném projektu GAČR hlubokou znalost zahraničních výzkumů, znalost

zahraničních diagnostických nástrojů pro hodnocení čtenářské gramotnosti. Navíc dokáže s velkou citlivostí a respektem k českému jazyku aplikovat, přenést některé zahraniční metody na český jazyk a využít je při jeho zkoumání.

Projekt Grantové agentury České republiky s názvem *Porozumění čtenému – typický vývoj a jeho rizika* (2012–2015) si kládla za cíl v nejobecnější podobě postihnout porozumění čtenému u dětí typického vývoje i u dětí s možnými problémy v rozvoji gramotnosti. Na základě analýz provedeného výzkumu byly plánovány a připraveny čtyři publikace. Předkládaná *Porozumění čtenému IV.* je publikací poslední. O publikacích týkající se čtenářské gramotnosti u dětí typického vývoje (tedy *Porozumění I a III*) referovala v časopise *Orbis Scholae M.* Šauerová (2016, 10(1)).

Kromě dětí typického vývoje byla

předmětem zájmu v projektu GAČR skupina dětí s riziky v rozvoji čtenářských dovedností. Mezi vyloučené rizikové skupiny patřili žáci se specifickými poruchami učení, žáci s vývojovou dysfázií a žáci s poruchami autistického spektra. Za specificky uchopenou skupinou lze považovat tzv. slabé čtenáře. Lze jen kvitovat výběr skupin řešitelkami projektu, neboť tyto skupiny jsou středem zájmu mezioborových disciplín. Autorky upozorňují na širší vymezení potenciálních čtenářských obtíží – problémy v rozvoji čtenářské gramotnosti mohou být i v jiných skupinách než u žáků s vývojovou dyslexií. Každá skupina pak může mít svůj specifický obraz, které čtenářské obtíže jsou dominantní a které by měly být v centru pozornosti jak z hlediska zkoumání, tak z hlediska intervenčního (dekódování, porozumění, environmentální vlivy aj.).

Publikace Porozumění čtenému II (Sotáková et al., 2015), kterou lze považovat za předpolí pro Porozumění IV, poskytuje teoretická vymezení problému. Představuje potenciální problémy v rozvoji čtenářské gramotnosti u sledovaných skupin, ale také diagnostické nástroje, které budou ve výzkumu využity. Některé z nich byly převzaty z dostupných diagnostických čtenářských baterií, jiné vznikly pro potřeby projektu. Autorky zejména chtěly upozornit na potřebu rozšířit diagnostické nástroje o další rozměr, který dosud u nás chybí a je běžný v zahraničí (zejména jazykové porozumění). Stávající nástroje používané v České republice vycházejí z převyprávění textu

(např. Matějček et al., 1992), případně je využíván princip doplňování slov do vět, jde tedy o porozumění větám (Caravolas, & Volín, 2005).

Teoretická východiska byla nastavena ve shodě se zahraničními výzkumy na předpoklady porozumění čtenému, tedy na dekodování a jazykové porozumění podle tzv. jednoduchého modelu čtení (Gough & Tunmer, 1986; Hoover & Gough, 1990). Každá kapitola věnovaná jedné skupině zahrnuje i kazuistiky žáků s důrazem na čtenářskou úroveň a případné problémy, které mohou být pro danou skupinu žáků typické.

Porozumění čtenému IV (Špačková et al., 2016) je již empirická a vzešla z realizovaného výzkumu. Cílem bylo zjistit, na jakém stupni rozvoje porozumění čteného, ale i dalších aspektů, které s porozuměním souvisejí, jsou děti s riziky ve srovnání s dětmi typického vývoje v období, kdy se završuje rozvoj počáteční gramotnosti, než dítě vstoupí do funkčního čtení. Cílovou skupinou bylo 123 žáků 4. ročníků, kteří vyhovovali stanoveným kritériím pro identifikace rizika čtenářských obtíží a tedy i zařazení do výzkumné studie.

Řešitelský tým velmi precizně vypracoval metodologii výzkumu a nastavil jasná kritéria i výběr diagnostických nástrojů. Práce v této oblasti ukázala i slabá místa z hlediska diagnostických nástrojů u nás, které by pokryly celou šíři problematiky. Autorky se soustředily na vytvoření dalších diagnostických nástrojů, které pro české prostředí přinášejí ve shodě se zahraničními výzkumy

nové pohledy na porozumění čtenému. Posunuly tak zcela významně náhled na porozumění čtenému, nejen tedy na dosavadní zaměření se na reprodukci čteného textu. A navíc vyplynulo z této části výzkumu, že jde o velmi perspektivní nástroje a tedy i oblast dalšího možného zkoumání. Lze očekávat, že by mohly být tyto nástroje v budoucnu standardizovány a dány k užívání široké odborné veřejnosti, zejména pro školní a pedagogicko-psychologické poradenství.

Řešitelský tým se věnoval porozumění čtenému a dalším aspektům čtení u vybraných žáků 4. ročníků. Lze opět jen kladně hodnotit rozsah výzkumného vzorku a preciznost výběru pro získání dat. Velmi přínosné se jeví i zaměřenost na vývojovou dynamiku a předpoklady porozumění čtenému, kde autorky věnují prostor důkladnému popisu nově konstruovaných zkoušek porozumění, včetně deskripce dat, pomocí kterých byly představeny jednotlivé nástroje porozumění čtenému, ale také porozumění naslouchanému. Zde na rozdíl od zahraničních výzkumů byl identifikován u poměrně velké skupiny těchto žáků problém v naslouchání, které může být nositelem porozumění čtenému a i zda je prostor pro další vědecké zkoumání.

Přes velkou variabilitu výsledků lze konstatovat, že nejvíce ohroženou skupinou čtenářů jsou žáci s dysfázií, neboť většina z nich nejsou čtenáři s dobrým dekodováním i porozuměním. U žáků s poruchami autistického spektra byla prokázána velká variabilita výkonů, převážně bez větších obtíží v porozumění,

jak bývá uváděno v zahraniční literatuře. V kapitolách 3., 4., 5., 6. 7., jsou přehledně interpretovány výsledky u jednotlivých skupin a přidaná hodnota ve formě diskuse ke každé uváděné skupině jen prokazuje zkušenost autorek s výzkumy a znalostmi zahraničních výzkumů v jiných jazycích a také ale i neodkloněnost od pedagogické praxe.

V závěru publikace jsou řešitelkami mapovány možnosti využití jednoduchého modelu čtení pro identifikaci individuálních rozdílů v rozložení dílčích čtenářských dovedností v rámci uváděných rizikových skupin opět v porovnání se zahraničními výzkumy. Výsledky ukázaly, že je vhodné se ve všech sledovaných skupinách zabývat zejména úrovní dílčích čtenářských dovedností. Potvrdilo se, že důležitější, než samotná diagnóza (tedy rozdělení žáků zařazených do výzkumu podle obvyklých kritérií), od které se pak odvíjí představa potřebných intervencí, je sledování dosažené úrovně do porozumění čtenému vstupujících proměnných – dekodování a jazykového porozumění, jak již bylo i výše uvedeno. Výsledky dále upozorňují na nutnost disponovat více přístupy k hodnocení porozumění čtenému, neboť se jedná o komplexní charakteristiku. Každý test porozumění čtenému odráží jiné charakteristiky, které stojí za dobrým či horším výkonem. Budeme-li disponovat více testy porozumění čtenému, můžeme lépe pochopit povahu problémového jevu a najít nejvhodnější přístup pro další podporu žáka, nezávisle na zařazení do diagnostické skupiny, kam spadá.

Publikace je logicky uspořádaná, přehledná v jednotlivých kapitolách. Editorce publikace, Kláře Špačkové, se podařilo za přispění kolegů vytvořit dílo, které je obohacující pro vědecké pracovníky, poradenské pracovníky a též pedagogy a studenty zabývající se

touto problematikou. Navíc jistě bude publikace čtivá a zajímavá pro veřejnost, která má určitou vazbu ke zmiňovaným skupinám. Publikace bude jistě inspirací pro další kolegy působící na poli vědy a výzkumu.

Literatura

- Caravolas, M., & Volín, J. (2005). *Baterie diagnostických testů gramotnostních dovedností pro žáky 2. až 5. ročníků ZŠ*. Praha: IPPP ČR.
- Gough, P. B., & Tunmer, W. E. (1986). Decoding, reading and reading disability. *Remedial and Special Education*, (7), 6–10.
- Hoover, W. A., & Gough, P. B. (1990). The Simple View of Reading. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, (2), 127–160.
- Kucharská, A., Seidlová Málková, G., Sotáková, H., Špačková, K., Presslerová, P. & Richterová, E. (2014). *Porozumění čtenému I. Typický vývoj čtení s porozuměním - východiska, témata, zdroje - kritická analýza a návrh výzkumu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- Kucharská, A. et al. (2015). *Porozumění čtenému III. - Typický vývoj porozumění čtenému - metodologie, výsledky a interpretace výzkumu*. Praha: Pedagogická fakulta UK v Praze.
- Matějček, Z., Šturma, J., Vágnerová, M., & Žlab, Z. (1992). *Zkouška čtení*. Bratislava: Psychodiagnostika, s.r.o.
- Sotáková, H., Špačková, K., Presslerová, P., Richterová, E., Kucharská, A., & Seidlová Málková, G. (2014). *Porozumění čtenému II. Porozumění čtenému u dětí s rizikem čtenářských obtíží - východiska, témata, zdroje - kritická analýza a návrh výzkumu*. Praha: PedF UK.

PhDr. Václava Tomická, Ph.D.

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta
Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
vaclava.tomicka@ujep.cz